

РОЛЬ ГІРЧИЦІ ТА ПРОДУКТІВ ЇЇ ПЕРЕРОБКИ У ФОРМУВАННІ ПРОДУКТОВОГО СЕГМЕНТУ АПК УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Останнім часом характерною рисою вітчизняного агровиробництва є очевидна прогресуюча експансія в структуру посівних площ господарств усіх форм власності високоліквідних культур, що дозволяють отримати максимальну економічну вигоду завдяки сталому попиту на внутрішньому та зовнішньому ринках та високій закупівельній ціні на сировину. Стосовно південних областей України, то тут насамперед слід віднести до таких «флагманів» агробізнесу озимий ріпак та соняшник – посівна площа зазначених культур за останні 15 років зросла майже на 320%. Однак, на фоні однозначної економічної привабливості їх вирощування, переважна більшість суб'єктів агровиробництва зони Степу вперто «не помічають» очевидних негативних симптомів аж надто надмірного захоплення ними, а саме: розбалансування системи сівозмін, «лакмусовим папірцем» чого є прогресуючий рік у рік дефіцит добрих попередників для ведучої культури зони – озимої пшениці, а це вже пряма загроза продовольчій безпеці держави; радикальне погіршення фітосанітарного та меліоративного стану ґрунтів тощо. З цієї причини, виробництво так званих альтернативних олійних культур, котрі, водночас із високою економічною ефективністю вирощування характеризуються лояльним впливом на агрофітоценози, сьогодні набуває неабиякої актуальності [1].

Стан вивченості питання. Зважаючи на те, що предметна увага науковців та виробників до різних видів гірчиці простежується лише останнім часом, а відпрацьовані зональні технології культури відсутні і на сьогодні, відповідно не існує і аналітичних оглядів виробництва гірчиці та продуктів її переробки в державі.

Завдання дослідження. До основних завдань дослідження належать: аналіз посівних площ гірчиці, їх територіального розподілу за адміністративно-економічними районами держави та динаміки насінневої продуктивності гірчиці в Україні, об'ємів виробництва гірничного насіння та олії, динаміки експортних поставок, рейтингової оцінки основних операторів ринку гірничої сировини.

Виклад основного матеріалу. За площею посівів Україна входить в десятку світових лідерів по вирощуванню культури при четвертому місці за обсягом виробництва культури серед олійних культур в державі, де гірчиця поступається тільки ріпаку, сої та соняшнику [2]. В державі вирощуються переважно два види гірчиці – сарептська (сиза) та біла, в останні роки, завдяки надзвичайно високому попиту на зовнішньому ринку, в структурі посівних площ починає з'являтися і чорна (французька) гірчиця (рис. 1).

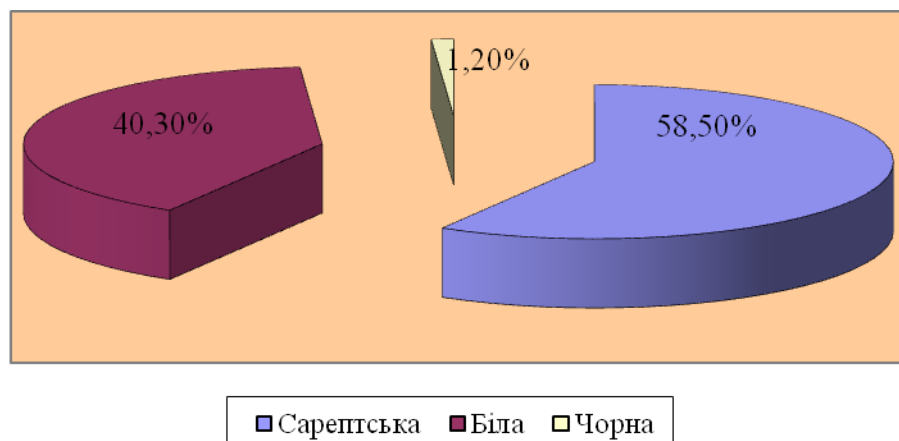

Рис. 1. Питома вага різних видів гірчиці у загальному виробництві в Україні за 2010-2012 рр., %

Доречи, щороку посіви гірчиці сарептської в Україні займають тільки в середньому 50-55 тис. га. Порівняно більша популярність сизої гірчиці серед інших видів пояснюється, в першу чергу, біолого-екологічними властивостями – посухостійкістю і здатністю формувати економічно доцільні врожаї в районах з жорстким гідротермічним коефіцієнтом, відповідно і основні площі посіву культури зосереджені у Степу та півдні Лісостепу. Масиви білої гірчиці, як більш вологолюбивої та холодостійкої, займають більшою мірою сконцентровані у північно-західних областях країни (рис. 2, 3).

Рис. 2. Розміщення площ посіву гірчиці за областями України

Основним продуктом переробки гірчичного насіння є жирна олія. Крім споживання у чистому вигляді, гірчична олія – обов'язковий компонент у оригінальній рецептурі більшості сортів майонезу вітчизняних торгових марок «Чумак», «Верес», «Торчин», «Оліс», її широко використовують у виробництві м'яких сортів масла, маргарину та спредів, до яких останнім часом вітчизняний споживач ставиться із певною пересторогою через зловживання окремих виробників пальмовою олією, що має клінічно доведений шкодочинний вплив на людський організм, і в цьому сенсі гірчична олія – прекрасна (і, головне, корисна) альтернатива і відмінний шанс підтримати вітчизняного сільгосптоваровиробника (рис. 3,4).

В Україні вперше за останні кілька сезонів спостерігається незначне збільшення валового збору насіння гірчиці, чому в чималому ступені сприяло розширення посівних та збиральних площ, які в поточному склали 58,6 тис. га і 49,5 тис. га відповідно (55,6 тис. га і 46,9 тис. га в попередньому сезоні). За даними ІА «АПК-Інформ», в 2012/13 валовий збір гірчиці склав 45,8 тис. тонн проти 30,3 тис. тонн у сезоні-2011/12. При цьому, незважаючи на більш високий урожай, учасники ринку, як і сезоном раніше, повідомляють про вкрай невелику кількість пропозицій гірчиці в кінці жовтня. Основною причиною даної ситуації є те, що пік торгової активності на даному ринку припав на серпень-вересень поточного року. Так, на сьогоднішній день пропозиції сировини, зокрема насіння білої гірчиці, надходять на ринок в обмеженій кількості (партіями по 7-15 тонн). Динаміка експорту гірчичного насіння із України за останній час виглядає наступним чином [3] (рис. 5).

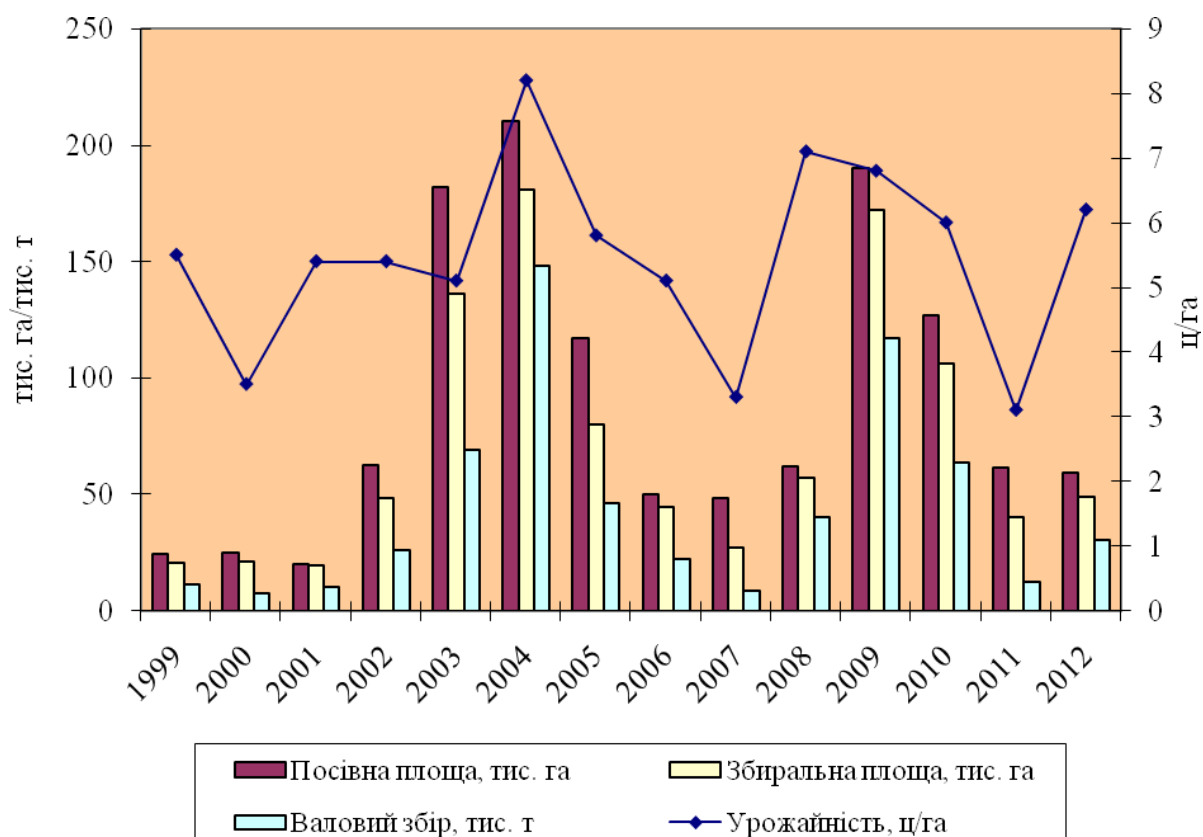

Рис. 3. Виробництво гірчиці в Україні

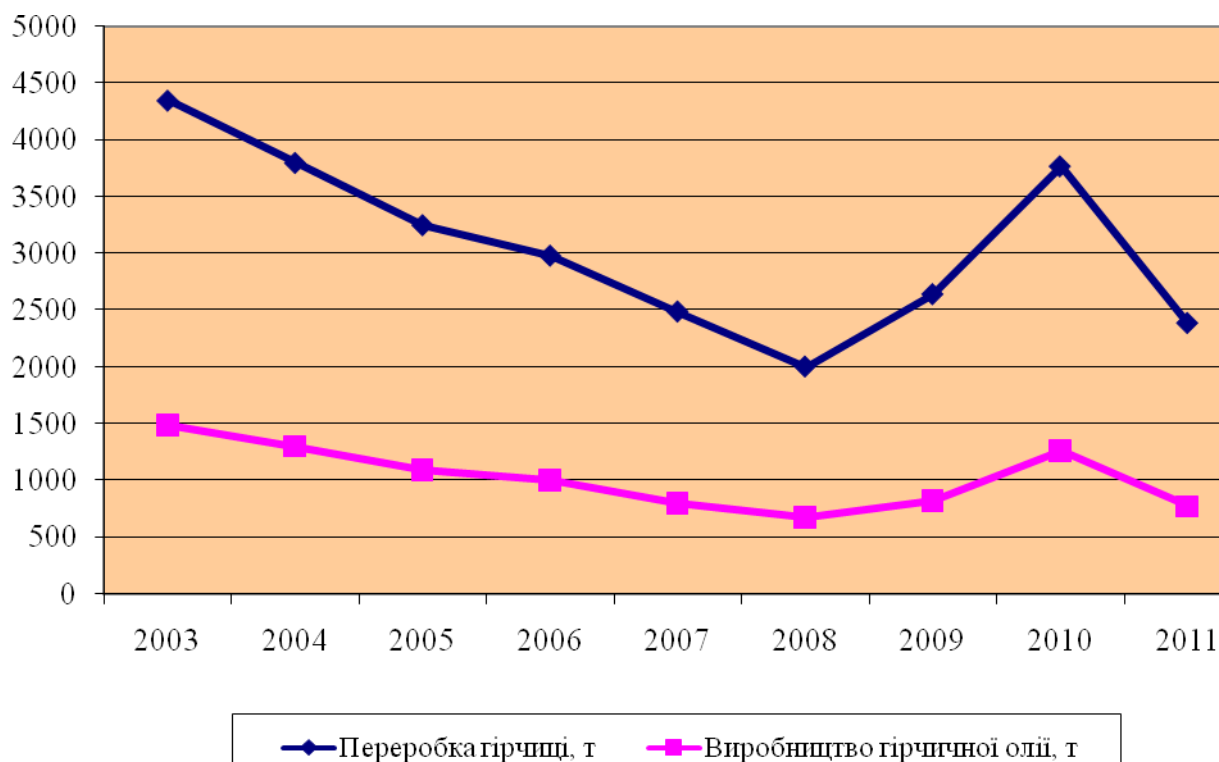

Рис. 4. Об'єми переробки насіння гірчиці та виробництва гірчичної олії в Україні, тон

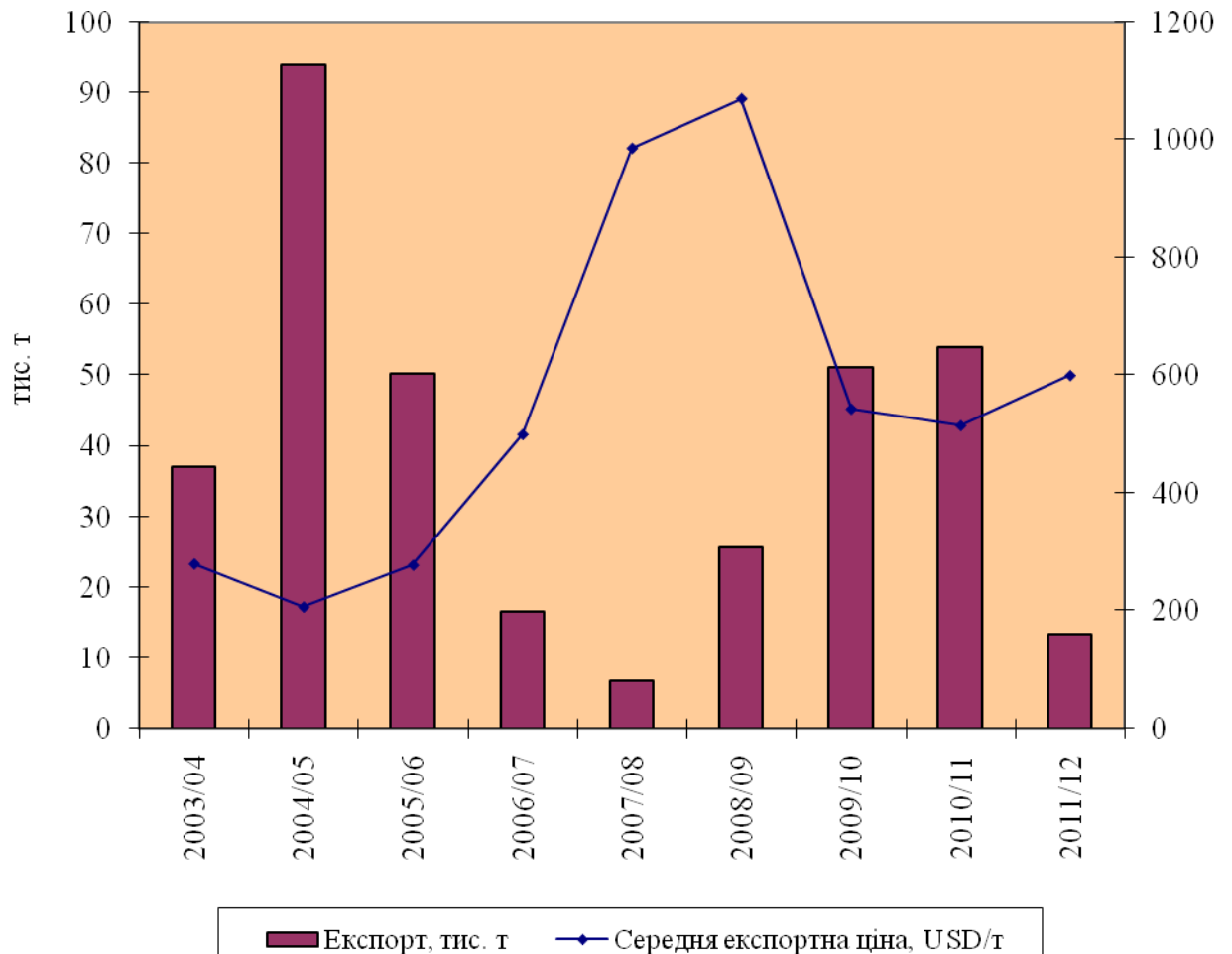

Рис. 5. Експорт гірчиці з України

За даними ІА «АПК-Інформ», ціни пропозиції на олійну сировину залишаються в межах 6800-7500 грн./т без урахування вартості доставки. При цьому багато експортно-орієнтованих компаній готові здійснювати закупівлю сировини навіть за максимальними цінами, додатково заохочуючи сільгосптоваровиробників такою послугою, як надання власного великовантажного автомобільного транспорту, одночасно декларуючи необхідність у великотоннажних партій гірчиці. І це зрозуміло, адже переважна більшість операторів вітчизняного зернового ринку, що спеціалізуються на товарних операціях із насінням гірчиці, працюють, як правило, адресно, під конкретного закордонного замовника, з майже обов'язковим укладанням ф'ючерсного контракту, де прописані і юридично закріплені не лише загальні об'єми поставок, а й їх ритмічність за календарними строками.

До найбільш суттєвих закордонних споживачів вітчизняної гірчиці належать наступні країни (табл. 1).

Таблиця 1

Експорт гірчиці з України в 2010-2011 рр. по країнам

№	Країна	Об'єм, т	Доля, %	Середня ціна, USD/т
1	Германія	23904	44	525
2	Польща	11553	21	368
3	Бангладеш	9513	18	734
4	Чехія	3400	6	430
5	Австрія	1053	2	503

Продовження таблиці 1

6	Нідерланди	891	2	557
7	Молдова	847	2	346
8	Словаччина	840	2	475
9	Угорщина	709	1	507
10	Росія	372	1	462
11	Греція	224	0	470
12	ОАЕ	171	0	1060
13	Бельгія	148	0	368
14	Швейцарія	143	0	592
15	Фінляндія	83	0	742
	Інші	455	1	
	Всього	54306	100	

Враховуючи ту обставину, що в переважній більшості відправка контрактних партій гірничого насіння відбувається через морські термінали, у географічному розміщенні абсолютної більшості найбільш серйозних гравців на ринку гірничого насіння простежується очевидне тяжіння до приморських районів (табл. 2).

Таблиця 2

Рейтинг українських експортерів гірчиці за 2010-2011 рр.

Фірма-експортер	Об'єм, т	Доля, %
Хорс Груп	3693	7
Фруктовий світ	2743	5
Сіт-Релайн	2460	5
Дорада	2401	4
Ласощі	2322	4
Агро-Торг	2301	4
Укртехнофос-Плюс	2197	4
Мітра-Експо	2144	4
Інтерлінк	1909	4
Техморгідробуд Миколаїв	1758	3
Слов'янські нафтопродукти	1723	3
Коляр	1720	3
Конкурент	1370	3
Чорномортехфлот	1235	2
Насіння	1056	2
Маїріс	944	2
Шмагайло	862	2
Мантрейд	837	2
Факторія	784	1
Миколаївбудкомплект	698	1
Інші	19150	35
Всього	54306	100

Висновки та перспективи подальших досліджень.

✓ Рівень національного виробництва сизої та білої гірчиці значно перевищує потреби внутрішньодержавного використання і дозволяє більшу частину врожаю (76-92% за окремими роками) експортувати.

✓ Закупівельна ціна на гірничу сировину на зовнішньому ринку поряд із відносною простотою вирощування ставить культуру на один щабель із найбільш

економічно вигідними культурами, а її фітосанітарні та агроеліоративні властивості є додатковим аргументом більш активного введення до сівозмін.

✓ Різноманітність використання та майже безвідходність переробки гірчиного насіння гарантує сталий попит на сировину як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках сільськогосподарської продукції, що, в поєднанні із можливістю отримання надданих «живих коштів» завдяки скоростиглості культури, є зайвим мотиваційним чинником для оптимізації існуючих технологій вирощування культури з метою отримання сталих і гарантованих урожаїв гірчиної сировини.

✓ Очевидним доказом недостатньої насиченості світового ринку гірчиної сировини є перелік країн-імпортерів вітчизняної гірчиці, серед яких найсуттєвіші контрактні об'єми купують Німеччина, Бангладеш та Польща, причому динаміка зазначених торгових відносин характеризується тенденцією сталого зростання з року в рік.

✓ У перспективі планується дослідження виробництва, внутрішнього споживання та експортних поставок гірчиного порошку як не менш важливого продукту первинної переробки гірчиного насіння.

Анотація

В статті наведені результати аналітичних досліджень щодо посівних площ гірчиці в Україні, їх еколого-географічного розміщення, динаміки врожайності насіння, валових зборів гірчиної сировини, виробництва олії, простежена динаміка внутрішнього споживання та експортних поставок насіння за основними країнами-споживачами та підприємствами-експортерами. Зроблений висновок про очевидні невикористані резерви збільшення національного виробництва гірчиної сировини з метою задоволення все більш зростаючого попиту на неї на зовнішньому ринку сільськогосподарської продукції.

Ключові слова: гірчиця, площі посіву, валовий збір, урожайність, виробництво олії, споживання, експорт.

Аннотация

В статье приведены результаты аналитических исследований посевных площадей горчицы в Украине, их эколого-географического размещения, динамики урожайности семян, валовых сборов горчичного сырья, производства масла, отслежена динамика внутреннего потребления и экспортных поставок по основным странам-потребителям и предприятиям-экспортерам. Сделан вывод об очевидных неиспользованных резервах увеличения национального производства горчичного сырья для удовлетворения все возрастающего спроса на него на внешнем рынке сельскохозяйственной продукции.

Ключевые слова: горчица, посевные площади, валовой сбор, урожайность, производство масла, потребление, экспорт.

Summary

To the article the results of analytical researches of sowing areas of mustard are driven in Ukraine, their ecological and geographical placing, dynamics of the productivity of seed, gross collections of mustard raw material, production of oil, the dynamics of internal consumption and export deliveries is watched on basic consumers and exporters. Drawn conclusion about obvious untapped backlogs of increase of national production of mustard raw material for satisfaction all increasing demand on him at the foreign market of agricultural produce.

Keywords: mustard, sowing areas, gross collection, productivity, production of oil, consumption, export.

Список використаної літератури:

1. Гриднев А.К., Пивень Л.Е. Об изменении стандарта на семена горчицы // Технические культуры. – 1991. - №6. – С. 33 – 34.
2. Черній В.О. Удосконалення технології первинної обробки та зберігання насіння гірчиці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. техн. наук : спец. 05.18.01 "Зберігання і технологія переробки зерна, виготовлення зернових і хлібопекарських виробів та комбікормів" / В.О. Черній. – Одеса, 2009. – 20 с.
3. <http://www.marketing.vc>